

Культура України

ЧАСТИНА 6

ШКІЛЬНИЦТВО

Наука

Філософія

Ігор Мірчук

ВИДАВНИЦТВО ШКІЛЬНОЇ РАДИ
Нью Йорк, 2007

Найбільшою заслугою побутового театру було те, що він відіграв величезну роллю у національному пробудженні українців. П'єси, що їх ставив побутовий театр, виховували людей у любові до всього українського, будили зацікавлення українською культурою та історією, кріпили патріотичний дух. У тяжких умовах царської російської окупації побутовий театр виконував роллю майже єдиного масового пропагандиста української ідеї.

22. Що знаєте про Леся Курбаса та театр "Березіль"? Які мистецькі цілі ставив перед собою театр "Березіль" на чолі з Лесем Курбасом?

Леся Курбас був талановитим режисером і визначним організатором театрів модерного, експериментального характеру. Найкраще він виявив себе в театрі "Березіль", де був режисером і керівником. Там він згуртував чудові акторські сили, з якими ставив п'єси світових та українських авторів у зовсім новому трактуванні.

Л. Курбас застосовував ідеї експресіоністичного театру, що ставив завдання відобразити конфлікти людини.

Працею Курбаса цікавилися режисери на Заході. Але в Україні "Березіль" був постійно під атакою більшовицької критики і в 1933 р. Курбас був заарештований, а "Березіль" перетворений на театр, що працював у соціалістичному дусі.

23. Назвати найбільш відомих акторів українського театру XIX та XX століть.

Українські театри пишалися багатьма чудовими акторами. На переломі XIX та XX століть велику славу мали знамениті актори — **корифеї** побутового театру: Марко Кропивницький, три брати Тобілевичі — Іван (псевдо Карпенко-Карий), Микола (Садовський) і Панас (Саксаганський) і славна артистка Марія Заньковецька.

До найбільш відомих акторів XX ст. належать: Амвросій Бучма та Наталя Ужвій (які в ранніх роках були акторами театру "Березіль"), Володимир Блавацький (корифей західноукраїнської сцени), Йосип Гірняк (колишній березолець, він разом з Блавацьким піднесли на високий рівень український театр в діаспорі), Богдан Ступка і Федір Стригун (найбільш відомі сьогоднішні актори).

Крім того, з України вийшов ряд добрих акторів, які збагатили російську сцену. Один із найкращих акторів театрів царської імперії був українець Михайло Щепкин, який вперше виявив себе на сцені кріпацького театру.

Найвизначнішим українським кіноактором був **Іван Миколайчук**.

24. Розповісти про розвиток українського шкільництва за княжих часів та Гетьманщини?

Перші школи в Україні з'явилися відразу після впровадження християнства. Вони існували при єпископських катедрах і по більших монастирях. В основ-

ному виховувались там діти бояр і майбутні священники. У Києві діяла також школа для дівчат. Програма навчання формувалась за зразком візантійських шкіл.

У козацько-гетьманській добі (XVI-XVIII ст.) православні церковні братства дбали за те, щоб по всіх більших містах існували початкові школи. Для вищого рівня освіти були створені **академії в Острозі** (її заснував князь Константин Острозький) і **Києво-Могилянська Академія** (організована митрополитом Петром Могилою). Програми академій і братських шкіл складались по зразках європейських шкіл. За часів Гетьманщини школи були і по селах. У XVII-XVIII століттях письменність серед українців була більше поширена, ніж серед інших народів. Навіть жінки вмiли читати.

25. Що знаєте про розвиток шкільництва у XIX та XX століттях? Як ставилась чужа влада до українського шкільництва під їхньою окупацією?

Під царською Росією українські школи були заборонені, а їх місце зайняли російські школи. Таким чином школа стала засобом русифікації народу. Але, як правило, царський уряд не бажав, щоб освіта ширилася серед народу. Число шкіл було мале, і значна частина населення була неписьменною.

Краще стояло шкільництво в Австрійській імперії. У більшості парафій було утворено початкові школи, а в 1784 р. у Львові постав перший в Україні університет. Але намагання українців збільшити число державних шкіл із українською мовою навчання зустрічали опір із боку поляків, які тримали адміністрацію в Галичині у своїх руках. Зусиллям товариства "Рідна Школа" було відкрито ряд приватних шкіл початкового рівня і кілька гімназій (середніх шкіл).

Перед Першою світовою війною більше 70% українців Галичини були грамотними, в той час, як на Закарпатті внаслідок політики мадярів, спрямованої на ліквідацію українських шкіл, неграмотним було 60% населення.

Час існування Української Народної Республіки відзначився розвитком освіти — засновувались школи (від початкових до університетів), міністерство освіти видрукувало підручники і готувало вчителів. На жаль, цей період тривав недовго.

З приходом советської влади всі школи перейшли під контроль держави. Школи стали знаряддям інтенсивної індоктринації дітей і молоді. Комуністична ідеологія домінувала в усіх ділянках науки. Прославляли російський наріччя, натомість принижували або замовчували успіхи українців.

Советська система освіти кількаразово переходила основні зміни. 1920-ті роки були періодом новизни й експериментів в освіті. Рівночасно відбувалася українізація шкіл.

На початку 1930-их років переведено централізацію й уніфікацію шкільної системи на всіх просторах СРСР. Українізацію припинено і всі українські школи поза УССР зліквідовано. Основний наголос в освіті покладено на ме-

ханічне засвоєння матеріалу. З ходом часу посилювалась русифікація шкільництва в Україні. Поступово число російських шкіл зростало, а українські, навпаки, зменшувались. У 1990 р. лише 40% дітей навчалось в школах з українською мовою навчання.

На українських землях, що перебували під польською та румунською окупаціями, проходило посилене спольщення і румунізація шкіл. Українців рятувала тільки можливість створювати приватні школи.

У діяспорі широку мережу цілоденних початкових і середніх шкіл створила Українська Католицька Церква. Сьогодні, їх небагато, але досить поширеними є суботні українські школи українознавства. В кількох американських та канадських університетах є курси української історії, мови та літератури та два повні інститути.

З проголошенням незалежності в освіті України впроваджуються зміни, що мають за мету наблизити українське шкільництво ближче до форм і змісту навчання в західних країнах Європи. Поступово збільшується кількість шкіл з українською мовою навчання.

26. Які українські вищі школи відіграли велику роль у розвитку української освіти в Україні та в діяспорі?

У Гетьманщині велику роль в піднесенні українського життя і культури відіграли Острозька та Києво-Могилянська Академії. Обидві ці академії дали вищу освіту великій кількості молоді і виховали чимало визначних діячів.

У діяспорі важливу роль у розвитку вільної української науки відіграли Український Вільний Університет (УВУ), що діяв між Першою і Другою світовими війнами у Празі (Чехія), а після війни — в Мюнхені (Німеччина) та Український Католицький Університет у Римі (до 2002 р.). Гарвардський науковий інститут (УНІГУ) в Бостоні (США) та Канадський інститут (КІУС) в Едмонтоні (Канада) також працюють для добра української науки.

27. Який внесок українців у розвиток світової науки і технології? Назвати визначних українських винахідників та в яких галузях науки і техніки вони працювали.

До всесвітньо відомих вчених-українців належать:

Данило Заболотний — епідеміолог (дослідник людських хворіб), який першим довів поширення чуми (холери) комахами. Він знайшов і шляхи ліквідації цієї епідемії.

Іван Пулюй — фізик, що першим у світі вказав на існування рентгенівських променів (X-rays). Вони названі за прізвищем німця Рентгена, бо цей був першим, який опублікував працю про ці промені.

Українцям належить важлива роль в освоєнні космічного простору людиною, починаючи від створення ракети для лету в небесні простори і закінчуючи

посадкою безпілотного космічного корабля на Місяць та науковими дослідженнями поверхні Марса та Венери.

Інженер і фізик **Микола Кибальчич** запропонував, як може відбуватися лет у небесні простори. Він розпрацював спосіб вживання твердого палива в ракетах, щоб пустити літальний апарат у лет. Теорії та досліди Кибальчича були використані американськими та советськими дослідниками і прислужили у здійсненні будов ракет для польоту на місяць.

Український дослідник та винахідник, **Юрій Кондратюк**, розробив концепцію багатоступневої ракети для здійснення космічних подорожей на далекі відстані, а також супутникових баз для поповнення палива. Дуже важливою була його ідея використовувати малу ракету-човник, щоб перевезти людину на планети чи Місяць. Завдяки праці Кондратюка, СРСР перший стартував ракету з людиною навколо Землі. Також американці широко використовували його ідеї в здійсненні польотів на місяць.

Сергій Корольов, був першим керівником советської програми космонавтики. Він запроектував космічний корабель, що вперше поніс людину у космічні простори та очолював конструкцію перших штучних супутників Землі і міжпланетних космічних станцій. Під його керівництвом вперше здійснено посадку безпілотного космічного корабля на Місяць і побудовано космічні кораблі для дослідів Марса та Венери.

Перший у світі вертольот (гелікоптер) спроектував і побудував український інженер **Ігор Сікорський**. Він також спроектував перший багатомоторний літак.

28. Що знаєте про Григорія Сковороду та його філософію?

Григорій Сковорода — найбільш відомий український філософ. Жив він у XVIII столітті. Багато років свого життя він провів подорожуючи Україною з метою поширення своїх ідей серед народу. Писав філософічні трактати часто у формі діалогів, вірші, пісні, байки і притчі.

Філософія Сковороди є поєднанням гуманізму з християнською релігією. Центральне місце у ній займає вчення про дві натури і три світи. Згідно з концепцією "двох натур", все, що існує має дві натури — зовнішню (видиму) і внутрішню (невидиму). Основною є внутрішня натура, а зовнішня є тільки тінню внутрішньої.

Також Сковорода говорив про існування трьох світів: 1) великого світу (макркосмосу), 2) індивідуального світу людини (мікркосмосу), і 3) символічного світу Біблії, світу Божої Мудрости.

Основним принципом життя кожної людини Г. Сковорода вважав самопізнання. Пізнавши себе і зрозумівши вартість того, що є у ній самій, людина може самоудосконалюватись, відкидаючи все те, що їй неприродне, і плекаючи та розвиваючи все природне й розумне. Самопізнання він вважав шляхом до пізнання основ світу, бо у людині знаходиться мініятура світу і частка

Бога. Саме тому найважливішим завданням філософії Сковорода і вважав — пробудження у людини нахилу до самопізнання та збагачення свого духового життя. Це і є шлях до досягнення щастя.

29. Які види мистецтва плекають українці в діяспорі? Як ми представляємо українську культуру серед свого оточення в країнах нашого поселення?

Українська діяспора відіграла велику роллю в розвитку української культури. В той час, як українська культура зазнавала переслідувань, нівечення, викривлень та всякого роду обмеження з рук советсько-російських окупантів, дякуючи діяспорі, майже жодна ділянка українського мистецтва не була занедбаною. Дуже багато мистців і науковців виїхало на еміграцію, щоб в умовах свободи могли продовжувати розвиток справжньої культури й науки. Серед них було багато малярів та письменників, були і скульптори, композитори, оперні співаки, музичні виконавці, актори української сцени, наюковці і т. д. Сьогодні в Україні знайомляться із багатою творчістю, створену українськими мистцями в діяспорі, й включають її у скарбницю української культури.

Численні видання та виставки розповідають про цей внесок, який зробили мистці діяспори для збагачення української культури і наскільки динамічним було мистецьке українське життя в діяспорі, особливо у другій половині ХХ ст.

Українці діяспори також активно плекали різні жанри народного мистецтва, як засіб збереження української ідентичности. Українська діяспора допомогла відродити деякі види народного мистецтва, які почали завмирати в Україні в умовах окупаційних утисків національної культури, особливо писанкарство і гри на бандурі. Українці причинились до ознайомлення країн свого поселення з багатством української культури, що служить показником великого творчого потенціалу українського народу і високого рівня його культури та духовости.

Священик Павло Алепський про освіченність українців в 1654 р.

"...По всій Козацькій землі ми побачили прегарну рису, що нас дуже дивувала: всі вони, крім небагатьох, навіть більшість їхніх жінок і дочок, уміють читати і знають порядок церковних служб і церковні співи. Крім того, священики навчають сиріт і не лищають їх блукати по вулицях..."

Закони про заборону української мови

1720 — цар Петро I заборонив видавати книги українською мовою.

1769 — Синод Російської Православної Церкви заборонив навчати дітей у школах по українських букварях.

1863 — вийшов циркуляр російського міністра внутрішніх справ Валуєва про заборону видавати книги українською мовою і ставити театральні вистави українською мовою.

1876 — цар Олександр II видав Емський указ про заборону ввезення українських книжок з-за кордону і заборону друкувати пісні українською мовою.

1933 — Сталін видав наказ припинити "українізацію" в УРСР та поза її межами (на Кубані, у Вороніжській області, Зеленому Клину на далекому сході та по всій території СРСР, поза Україною, почали закривати всі українські школи, часописи, театри і т.п.).

1958 — ЦК КПУ і Верховна Рада УРСР прийняла постанову про недоцільність викладати українською мовою у вищих навчальних закладах України.

"...Ніякої окремої малоруської (української) мови не було, немає і не може бути, і діалект, який вживається простолюдям, є та ж російська мова, тільки зіпсована впливом на неї Польщі..." — із циркуляру Валуєва, 1863.

"Мова — це наша національна ознака, в мові — наша культура, сутність нашої свідомості... Поки живе мова — житиме і народ, як національність. Не стане мови — не стане й національності: вона розпорошиться поміж чужим народом... Тому й вороги наші завжди забороняли нашу мову, аби знищити її доценту", — митрополит Іларіон Огієнко.